

Norden återupptäcker Tyskland

Ett nytt Tyskland i ett förändrat Europa.

Det finns idag ett nytt intresse för Tyskland i alla de nordiska länderna.

Det är utgångspunkten för den här boken. Boken är också inspirerad av den stora konferensserie om Norden och Tyskland som genomfördes i Oslo, Köpenhamn, Helsingfors, Stockholm, Reykjavik och Berlin 2012-2013. (För mer information, se www.nordentyskland.com)

Boken ger en bild av det nyväckta nordiska intresset för Tyskland och sätter detta i en större historisk kontext. Den reser vidare frågan om det vi nu ser är en form av "historisk "normalisering", att den nordiska uppmärksamheten åter riktas mot Berlin i en tid då ett demokratiskt Tyskland gjort upp med sitt mörka förflutna. Betyder det här i sin tur att den starka anglosaxiska orienteringen under efterkrigstiden är på väg att försvagas? Bli det mer Tyskland och mindre Storbritannien i framtiden?

Bokens bakgrund är det förändrade Europa. Tyskland seglar något motvilligt fram som EUs obestridliga ledare. Detta gör att övriga europeiska stater får behov av att revidera sin relation till Tyskland men

också att tyskarna själva nödgas utvärdera hur den nya rollen skall hanteras.

Eurokrisen blev en illustration på denna nya europeiska verklighet. Tyskland koncentrerade, naturligt nog, mycket av sin uppmärksamhet på de krisdrabbade länderna i södra Europa. Det skulle inte vara främmande att tänka sig att Tyskland, vad det lider, istället börjar rikta sin uppmärksamhet norrut, till de välfungerande nordiska länderna.

Detta kan öppna för ett samarbete där just hanteringen av relationen till södra Europa blir ett tema. Det kan också skapa möjligheter för ett tätare samarbete där det gamla begreppet Nordeuropa åter hämtas fram.

NORDEN ÅTERUPPTÄCKER TYSKLAND

– NYA PERSPEKTIV PÅ GAMLA RELATIONER

Tunga politiska tänkare som tidigare statsminister Paavo Lipponen, före detta statsrådet Mats Hellström, tidigare utrikesminister Thorvald Stoltenberg samt miljö- och energiminister Peter Altmaier ger här sin bild av relationen Norden – Tyskland. Deras perspektiv kompletteras av professorer och akademiker

som t.ex. Izabela Dahl, Uffe Østergaard, Laura Kolbe och Per Øhrgaard. Samtliga med såväl personliga som professionella erfarenheter av förhållandet Norden – Tyskland. Dessutom möter vi unga studenter som reflekterar över sin relation till Tyskland.

Boken har inga egentliga kapitelindelningar.

Artiklarna kan läsas separat eller var för sig och varje författare har fritt utformat sin artikel. Det finns dock en röd tråd. I de tre inledande artiklarna ser vi på Norden, som helhet å ena sidan, och Tyskland å den andra. Vi får de breda historiska perspektiven, och de politiska implikationerna, sett från Norden och från Tyskland. Dessutom möter vi i korta intervjuer unga människor som beslutat sig för att ta en närmre titt på Tyskland.

Kai Lie, är tidigare norsk ambassadör och beskriver de överordnade politiska banden mellan det nordiska och det tyska området. Han ser närmare på den nya geopolitiska verkligheten samtidigt som han sätter relationen in i en historisk kontext. Det är svårt, menar han, att diskutera relationen mellan

de nordiska länderna och Tyskland utan att se på de stora ändringarna som tar plats i internationell och europeisk politik. Dessa utmaningar driver fram en undran om det inte är dags för de nordiska länderna att knyta ännu starkare band till Berlin.

Izabela Dahl, dr. phil i Nordeuropastudier vid Humboldt universitetet i Berlin, tecknar de nordisk-tyska relationerna ur ett tyskt perspektiv. Hon slår fast att vi talar om en ojämlig relation och konstaterar; *swedishness sells!* Bilden av Norden är så positiv att tyskarna lyfter på ögonbrynen om tidningarna skulle rapportera om samhällsproblem i de förlovade länderna i norr. Nordiska författare och konstnärer har vävts in i det tyska kulturlivet, Strindberg, Undset och Kirkegaard har följts av uppskattade namn som Jo Nesbø, Jussi Adler-Olsen och Liza Marklund. De senare har, sin genre till trots, bidragit till en positiv uppfattning om Norden. Vi introduceras för "nordiska kalorier", av den moraliska sorten, och får reda på vilken roll Norden spelat i uppbyggnaden av de två tyska staterna under efterkrigstiden. Har andra världskriget fortfarande en allt-överskuggande betydelse för

nordiska medborgares uppfattning av Tyskland? Bilden är, enligt Dahl, beroende av betraktaren, dennes generation, intressen, kön och ålder. Ett svar som också lyfter fram denna boks *Sinn und Zweck*.

Uffe Østergård, professor i europeisk och dansk historia vid Handelshögskolan i Köpenhamn, utgår från Norden och tar oss med på en spännande resa genom den nordeuropeiska historien, från den svenska stormaktens aggressiva härjningar under 1600-talets religionskrig via Tysklands roll i nordiskt samarbete och vidare till nationalitetskänsla och dansk folkelighet. Till sist lämnar han oss åter, tryggt, i den mer bekanta samtiden. Eller tryggt? Østergård efterlämnar en tydlig känsla av att tings ordning är långt ifrån så självklara som vi kanske antagit. Det argumenteras för att några av bokens bärande storheter, Tyskland och tyskarna, egentligen inte existerar – i alla fall inte i bestämd form singular. Inte heller Sverige, Norge och Danmark är, eller har varit, de enkla enheter vi ser dem som. Østergård ställer det självklara på ända, får oss att ifrågasätta det vi inte ens visste att vi tog för givet. Är vi nordbor egentligen särskilt lika när det kommer till kriteriet? Är Norden rent utav ett så ideologiskt laddat begrepp att vi istället borde byta ut det mot det mer neutrala Nordeuropa?

Efter de inledande breda perspektiven sänker vi blicken något. I fem artiklar får vi följa den bilaterala relationen mellan vart och ett av de nordiska länderna å ena sidan och Tyskland å den andra. Inläggen rör sig mellan det förflutna, samtid och framtid.

Vi möter författare, från fem länder och bjuds fem helt olika perspektiv.

Thorvald Stoltenberg och Sverre Jervell, f.d. norsk utrikesminister och tidigare norsk diplomat, tar sig an den norsk-tyska relationen. En historia av beundran och konstant flöde av influenser som bröts på dagen den 9 april 1940 i och med den tyska invasionen av Norge. Vi får reda på hur Tyskland övertog rollen som norsk nationalfiende då Sverige behövdes för andra uppdrag. Stoltenberg och Jervell ger oss också inblick i en, till synes, tämligen ofruktbar kärlekshistoria; *"tyskerne elsket nordmenn, nordmenn elsket britene, og britene elsket bare seg selv"*. 1989 innebar dock en vändning beträffande norsk affinitet för Tyskland; författarna ser en allt tydligare "dreining mot Berlin". Eller hur skall vi tolka det faktum att såväl Norges stats- som utrikesminister gjorde sina första utlandsbesök till just Tyskland?

Mats Hellström, tidigare socialdemokratiskt statsråd och svensk ambassadör i Berlin, konstaterar att det svenska och det tyska historiskt sett är så sammanflätat att det är svårt att se var det ena börjar och det andra tar vid. Men det finns skillnader. Vad händer egentligen då svenskt konsensus möter tysk "Streitkultur"? Vi har gemensamma politiska rötter, men kanske har det direkta samarbetet ändå minskat något, funderar Hellström – är det möjligt att Bryssel helt har ersatt de bilaterala mötena? Hellström berör vidare de täta kontakterna mellan tyskt och svenskt näringsliv och kritiserar svenska regeringen

för Vattenfalls oförmåga att nå sin fulla potential som betydande europeisk energiaktör, beröringsångest, dåliga uppköp och oförstående inför den tyska kärnkraftsfrågan lyfts fram som bidragande faktorer.

Historieprofessor **Hannes Saarinen** vid Helsingfors universitet, undrar i sin artikel om tysk kultur återigen kommer kunna stimulera och inspirera i de nordiska länderna. Tyska språket var länge en entrébiljett till den senaste teknikens arena, men intressetrenden har under lång tid varit dalande. Saarinen skriver dock att Goethe institutet i Helsingfors, alldeles nyligen, rapporterat om ett ökat intresse för tyskt språk och tysk kultur. *Möjligen ett trendbrott redo att blåsa västerut?* Det tyska inflytandet på Finland har varit rikt och mångfacetterat och Saarinen lyfter fram de klassiska tyska kompositörernas musik som den kanske starkaste och mest långvariga kulturella gåva som överhuvudtaget erhållits från Tyskland. Detta menar Saarinen är bortglömt, medan däremot Tysklands tryckande förflutna debatteras flitigt. De tyska och finska språken sägs ligga så långt från varandra som lingvistiskt möjligt, trots detta har det smugit sig in ett finskt låneord i tyskan, kan ni gissa vilket?

Den tyske konsulin i Akureyri på norra Island **Ágúst Þór Árnason** berättar att den tysk-isländska relationen är lika gammal som bosättningarna på Island. Det är en viktig relation, fortsätter Árnason, t.ex. då Island skulle börja organisera sin egen utrikeshandel var något av det första man gjorde att sända en handelsattaché till Berlin – utan föregående kon-

sultation med Köpenhamn. Likaväl som islänningasagorna används i det tyska nationella identitetsbygget så har den tyska romantiska litteraturen varit betydelsefull för motsvarande process på Island. Och vad var egentligen Tysklands roll i den isländska självständighetskampen?

Per Øhrgaard, professor i tyska och europeiska studier, berättar om hur de tyska-danska krigen bidrog till att nazismen inte fick något djupare fäste i mellankrigstidens Danmark. Här är det också möjligt att få förklarat varför ett upprustat Danmark lätt hade kunnat hamna på tysk sida i andra världskriget och varför ockupationen av Danmark kanske inte var det värsta som kunde hända landet. Vi får också reda på vad s-et i Köpenhamns tunnelbanesystem S-tog egentligen står för. Øhrgaard tar sig an engelskans dominans och menar att den inskränker danskarnas internationella horisont. Bristfälliga tryckningskaper i sin tur, gör den danska historien mer svårtillgänglig, menar han. Från första parkett – Danmark är nu det enda nordiska land med direkt landgräns till Tyskland – serveras ett danskt perspektiv på Tysklands ställning i Europa: Ju mer Tyskland engagerar sig europeiskt ju mer kommer de i kraft av sin storlek att dominera – frågan är om det sker i samförstånd med grannländerna eller genom ett mer hegemonistiskt arbetssätt. En avslutande reflektion beträffande det så ofta konstaterade intresset för länderna i norr: Norden borde ta till vara på det! Det är knappast någon annan betydande makt som visar samma engagemang.

Efter de här inledande perspektiven på relationerna, nation för nation, övergår vi till en mer tematisk tillnärmning. Kjetil Jakobsen är först ut i ett avsnitt som kanske bäst sammanfattas av det mångtydiga begreppet kultur.

Vad har IKEA egentligen med Villa Villekulla att göra? Det frågar Kjetil Jakobsen, konsthistoriker och Henrik Steffens professor vid Humboldt-universitetet i Berlin. Mycket, lyder svaret. I bägge fallen rör man sig från familjen, förstått som ett hierarkiskt ordnat kollektiv förankrat i traditioner, mot en radikalt modern vision om intimitet som fria relationer mellan individer. Den moderniserade intimiteten är antagligen, konstaterar Jakobsen, Skandinavien främsta gåva till världen. Han hävdar att Norges varumärke, dess visuella uttryck internationellt, till stor del har skapats i Tyskland. Och vilken är egentligen kopplingen mellan tysk och norsk nationalidentitet? Nationalism beskrivs som en "tysk-skandinavisk baby" vilket skulle kunna vara, resonerar Jakobsen, orsaken till att vi är så besatta av att distansera oss från den.

Filosofie magister Jemima Koli tar oss med till arbetet på Finlandsinstitutet och en filmfestival en solig vårdag i Greifswald. Staden är full av festivaldeltagare och välvilligt inställda svensktalande tyskar. Och det är ju någonstans vad det hela handlar om. I Tyskland finns ett stort intresse för- och en känsla av samhörighet med de nordiska länderna. En nord-europeisk samhörighet? Kanske slår Koli återigen

huvudet på spiken då hon skriver att: *Det redan starka intresset för finländsk och nordisk kultur i Berlin och Tyskland innebär goda möjligheter att lyfta fram nya och annorlunda aktörer och fenomen, och även en mer ifrågasättande syn på den egna kulturen. Det vore ju synd att inte ta chansen!*

Laura Kolbe, professor i europeisk historia vid Helsingfors universitet, bjuder på en berättelse om två städer. Både Helsingfors och Berlin har befunnit sig mitt i Europas omvälvande kriser, dess krig och sociala förändringar. Båda är huvudstäder i länder som alltid definierats av sin geografi; Finland som granne till Nordeuropas mäktigaste länder, Tyskland av sin position mitt i Europa. Två länder, skriver Kolbe, vars karaktär återfinns någonstans mellan historiska lärdomar och förväntningarna på framtiden och vars framtidsaspekter är avhängiga hur den geopolitiska dynamiken mellan öst och väst kommer att spelas ut framöver. *Men är Berlin och Helsingfors ens jämförbara storheter?* Kolbe ritar upp en intressant utvecklingsparallell mellan de två städerna och drar linjer mellan kreativitet, tolerans och teknik. Städernas likheter såväl som olikheter lyfter fram intressanta utvecklingskeenden i den nordeuropeiska historien och ger oss samtidigt insikt i det urbanas utveckling och Kolbes slutsats är tydlig; framtiden tillhör städerna, och det urbana!

Vi rör oss så från de kulturella sfärerna mot frågor om miljö, energi och politiskt samarbete. Genom tal, intervjuer och artiklar får vi bl. a. svar på om kombinationen

Norden – Tyskland kan vara en del av lösningen på världens miljöproblem?

Tysklands federala miljöminister Peter Altmaier talade under konferensseriens första Berlin-stopp och kunde naturligtvis inte undgå höstens stora tyska "snackis": *Die Energiewende* – Tysklands ambition att lägga om till att i huvudsak använda förnybara energikällor. Kan denna enorma utmaning också föra till ett skifte i synen på Tyskland? Kanske är det så, framför allt hos en yngre generation där vi ofta finner ett stort miljö- och klimatintresse i kombination med en otålig önskan att gå från ord till handling. Det lägger en ny dimension till Tysklandsbilden; det gröna Tyskland istället för det dammiga kolets land?

Henrik Huldén har mött Finlands meste statsminister Paavo Lipponen till en intervju om Tyskland, EU och Norden. Att Tyskland är en viktig partner råder det inte något tvivel om menar Lipponen som samtidigt varnar för att kopiera den tyska energiväxlingen rakt av. Vi i norr klarar inte av de stora prishöjningar som utfasningen av kärnkraft lett till i Tyskland, menar han och lyfter istället fram naturgasen som en brygga mellan gammal och ny energiteknologi. Lipponen frågar sig också vilka effekter Tysklands ovilja att befatta sig med kärnkraft kommer ha på Norden och Europa, inte minst på forskningsområdet.

Den norska masterstudenten Carine S. Bjørnstad tar också utgångspunkt i energipolitiken och det fak-

tum att miljö och energi är de första teman som lyfts fram i norska regeringens Tysklandsstrategi. *Kan det vara så att norsk vattenkraft och tysk vindkraft är den perfekta kombinationen?* Oavsett så gör det de två länderna till viktiga partners för varandra. Samtidigt som hon betonar miljöintressets sammanhållande kraft i Nordeuropa så nämner hon även de personliga relationernas betydelse. Kanske innebär Norges icke-medlemskapsstatus i EU att relationen med Tyskland blir närmre?

Dr. Tobias Etzold och doktorand Peer Krumrey ser närmre på nordisk-tyska samarbetsmöjligheter inom energi- och miljöfrågor. På näringslivsnivå öppnar den experimentella karaktären hos det tyska energiprojektet ett vidöppet fönster av möjligheter för nordiska företag att utnyttja. Etzold och Krumrey argumenterar vidare för ett strategiskt partnerskap mellan Norden och Tyskland. Tillsammans kan länderna verka ledande genom att föregå med gott exempel. En taktik de menar inte bara är ekologiskt hållbar, men som också kan ha den charmiga bieffekten att motbevisa att en hållbar energipolitik och ekonomisk stagnation alltid går hand i hand.

Det har nu gått en tid sedan detta projekt tog sin början. Ändå tycks det oss som om vi bara befinner oss i början av konversationen. Med hjälp av dessa skickliga nordiska och tyska skribenter hoppas vi härmed kunna fortsätta samtalet och, allra viktigast, vi bjuder dig att delta!

The Nordic countries rediscover Germany

SUMMARY

There is a new interest for Germany in all the Nordic countries.

That is our point of departure. This book project is also inspired by the conference series *Germany and the North*. During 2012–2013, seven conferences were held, one in each Nordic capital and two in Berlin. (See www.nordentyskland.com for more info).

The book conveys an image of the new interest for Germany and places it in a greater historical context. It raises the question whether it is possible to speak of a "historical normalization": Nordic attention is once again directed toward Berlin during a time when a democratic Germany has come to peace with its dark past. An interesting supplementary question would be if this is a sign of a diminishing Anglo-Saxon orientation? Will we see more Germany and less Great Britain in the future?

The great changes of Europe form a backdrop to this book. Modern communications, the financial crisis, environmental and energy concerns, Berlin as a center for culture and culture actors were all mentioned during the series as factors capable of altering the dynamics of Europe. Germany is, somewhat unwillingly, becoming the great power of Europe. This creates a new dynamic to relate to, both for Germany and for the other European states.

The Euro-crises became an illustration of the new European reality. It became natural for Germany to direct

most of their interest to the southern European states. It would not be surprising however, if they should now re-direct that interest northbound, to the well-functioning Nordic countries. This can create a window of opportunity for a stronger cooperation where, for example, the relationship to the crises affected countries in the south could be one common subject of interest. It may also create a stronger cooperation in more general terms where the old notion of Northern Europe is brought forward.

In this book you will find articles by four ministers. Paavo Lipponen, former Prime minister of Finland, Peter Altmaier, German Minister for Energy and Environmental issues, Mats Hellström – inter alia former minister for foreign trade in Sweden – , and last but not least Thorvald Stoltenberg, former Foreign Minister of Norway.

As we continue to read, different perspectives on the Nordic countries and Germany are brought forward. All these texts can be read separately or all at once. Most articles in this book are written in the various Nordic languages, but they are all followed by a short summary in English.

The first three articles by Kai Lie, Izabela Dahl and Uffe Østergård give us a comprehensive perspective on the relationship between the Nordic countries and Germany – both from a German perspective and Nordic standpoint.

Five Nordic authors then invite us to investigate and learn more about their

respective home countries and their bilateral relationships with Germany. They take us on a journey through history to the present, and sometimes generously give us a glimpse of the future. Thorvald Stoltenberg and Sverre Jervell, Mats Hellström, Hannes Saarinen, Ágúst Þór Árnason, and Pehr Øhrgaard are our knowledgeable cicerones.

A more thematic angle is then introduced to discuss this relationship. The first is most fittingly described by the all-embracing and multi-faceted word: culture. Kjetil Jakobsen starts and is accompanied by Jemima Koli and Laura Kolbe.

From here, we move on to the pressing questions of environment, energy, and political cooperation. Peter Altmaier, Paavo Lipponen, Carine S. Bjoernstad, Tobias Etzold, and Peer Krummy guide us through this last section.

Several of the contributors to this book also attended and enriched the conference series, *Germany and the Nordic countries*. Since the beginning of 2012, we have had the opportunity to participate in and listen to this ongoing conversation about Germany and the Nordic countries. It has been inspiring.

Although some time has elapsed since the inception of this project, we still feel like we are only at the beginning of the conversation. With the help of our talented writers, we hope to keep the discussion alive. Most importantly, we invite you to join in the conversation!

ZUSAMMENFASSUNG

Die Wiederentdeckung Deutschlands durch den Norden

In den nordischen Ländern lässt sich heutzutage ein neugewonnenes, großes Interesse an Deutschland feststellen.

Das ist der Ausgangspunkt dieses Buches. Zudem ist es durch die große Konferenzreihe über die Beziehungen der skandinavischen Länder zu Deutschland inspiriert, die 2012 und 2013 in Oslo, Kopenhagen, Helsinki, Stockholm, Reykjavik und Berlin durchgeführt wurde (siehe auch www.nordentyskland.com).

In dem vorliegenden Buch wird ein Bild über das neu aufgekommene Interesse der nordischen Länder an Deutschland vermittelt und in einen historischen Kontext gesetzt. Es wird die Frage aufgeworfen, ob die Aufmerksamkeit der nordischen Staaten, die sich heutzutage wieder nach Berlin richtet, als Zeichen einer Art historischer Normalisierung zu werten ist. Bedeutet das, dass die stark angelsächsische Orientierung, die dem Zweiten Weltkrieg folgte, im Begriff ist, schwächer zu werden? Wird Deutschland in den kommenden Jahren zu Lasten Großbritanniens an Einfluss gewinnen?

Hintergrund dieses Buches sind die umfangreichen Veränderungen, die in

Europa feststellbar sind. Deutschland zeichnet sich etwas widerwillig als unbestritten mächtigste Nation der EU ab, was dazu führt, dass die anderen europäischen Staaten ihre Beziehungen zu Deutschland überdenken müssen. Auch die Deutschen müssen sich in ihre neue Rolle einfinden und sehen, wie sie zukünftig damit umgehen werden.

Die Eurokrise ist eine Demonstration der neuen europäischen Wirklichkeit. Es war nur natürlich, dass die Deutschen einen Großteil ihrer Aufmerksamkeit auf die Krisenländer im Süden richteten. Und es wäre nicht verwunderlich, wenn sie ihre Aufmerksamkeit in Zukunft verstärkt auf die wirtschaftsstarken und stabilen nordischen Länder richten würden. So könnte sich eine Kooperation eröffnen, die sich den Umgang mit der Krise im Süden zum Thema macht. Es könnte eine Partnerschaft entstehen, bei der Nordeuropa von größerer Bedeutung ist.

Das Buch befasst sich mit historischen Entwicklungen und aktuellen Herausforderungen für die Beziehungen zwischen den nordischen Ländern und Deutschland. Darüber hinaus

richtet es einen Blick in die Zukunft.

Im ersten Teil finden sich Beiträge des ehemaligen finnischen Ministerpräsidenten Paavo Lipponen, des ehemaligen norwegischen Außenministers Thorvald Stoltenberg sowie des ehemaligen schwedischen Ministers Mats Hellström. Diese beschäftigen sich mit den politischen Beziehungen zwischen den nordischen Ländern und Deutschland. Im Folgenden geht der deutsche Umweltminister Peter Altmaier auf die energiepolitischen Beziehungen ein und legt seinen Schwerpunkt dabei auf die neue deutsche Energiepolitik.

Weiterhin werden der Norden Europas und Deutschland aus umfangreicher historischer Perspektive beleuchtet und zwar von beiden Seiten aus, aus der Sicht des Nordens und aus der Sicht Deutschlands.

Darüber hinaus finden sich Beiträge aus den Bereichen Wirtschaft und Kultur. Das Buch befasst sich zudem mit Eindrücken junger Erwachsener, die ein persönliches Verhältnis zu Deutschland haben sowie mit einer Reihe von Überlegungen, die im Rahmen der Konferenzreihe Norden – Deutschland angestellt wurden.

